

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.4.08
УДК: 347.1

Короєд С. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та
публічного управління Заклад вищої
освіти «Університет Короля Данила»
koroed_sergey@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7899-957X

Гусарєв С. Д.,
доктор юридичних наук, професор,
перший проректор Національної
академії внутрішніх справ
gusarevs1@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8568-3362

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено розгляду сучасних тенденцій розвитку оціночних понять в правовій системі України, орієнтованих на впровадження позитивного зарубіжного досвіду у правове регулювання суспільних відносин. Здійснено огляд встановлених стандартів, принципів та функцій, значення окремих елементів механізму правового регулювання, одним із елементів якого є використання в законодавстві оцінних термінів, що призводить до посилення ролі розсуду правозастосовників, серед яких можуть бути як приватні суб'єкти, так і державні органи, зокрема судові. Підкреслено, що відштовхуючись від загальної характеристики правового явища, визначеного як оціночне поняття, слід відзначити відсутність чіткого терміну та відсутність закріпленої дефініції в чинному законодавстві України. Оціночні поняття представляють собою терміни, зміст яких залишається не конкретизованим у законодавстві через їхню особливість; проте їхня конкретизація відбувається під час правозастосування з урахуванням конкретних життєвих обставин, на врегулювання яких спрямовані відповідні норми, що містять оціночні поняття. На сучасному етапі розвитку цивільного права та відповідних цивільно-правових відносин акцентується розширення можливостей розсуду сторін в контексті зміцнення принципів диспозитивності.

Ключові слова: оціночні поняття в цивільному праві, ознаки оціночних понять, практика застосування оціночних понять в цивільному законодавстві України, тлумачення норм права, судовий розсуд, цивільні правовідносини.

Постановка проблеми. Суспільство представляє собою складну

соціальну систему, що постійно трансформується, розвивається та ево-

люціонує. Взаємовідносини між її складовими стають все більш заплутаними, виникають або перетворюються зовсім нові. Традиційно ключові суспільні відносини, регульовані в межах держави за допомогою права, набувають характеру, що визначається юридичними нормами. З соціальним розвитком виникають нові життєві ситуації, які потребують включення їх до сфери правового регулювання.

Ефективність національного законодавства насамперед залежить від чіткості та точності сформульованих норм права, визначення засобів, які законодавець використовує для їх конструкції, та способів, якими норми права застосовуються в діяльності правозастосовних органів.

Різноманіття суспільних явищ у їх динамічному розвитку можна закріпити у нормативно-правових актах за допомогою оціночних понять. Ці юридичні явища, в найбільш загальному вигляді, об'єднують різноманітні та неоднорідні факти та явища, що перебувають у сфері правового регулювання, і надають їм оцінку на підставі конкретних критеріїв.

Крім того, суб'єкти правозастосування мають можливість регулювати суспільні відносини індивідуально за допомогою оціночних понять. Таким чином, при прийнятті нормативно-правового акту не відбувається конкретизація та тлумачення оціночних понять. Законодавець не надає їх визначення та тлумачення; це завдання відводиться суб'єктам, які застосовують правові норми. Ці суб'єкти мають повноваження тлумачити та застосовувати оціночні поняття, самостійно оцінювати юридичні факти в сфері

правового регулювання та стимулювати креативність у правозастосуванні.

У контексті сучасних тенденцій розвитку правової системи України, орієнтованих на впровадження позитивного зарубіжного досвіду у правове регулювання суспільних відносин, виникає питання про необхідність перегляду встановлених стандартів, принципів та функцій, переоцінки значення окремих елементів механізму правового регулювання. Одним із таких елементів є використання в законодавстві оціночних понять, що призводить до посилення ролі розсуду суб'єктами правозастосування, серед яких можуть бути як приватні суб'єкти, так і державні органи, зокрема судові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з оціночними поняттями в праві, вивчаються протягом всього часу існування юридичної науки. Ще у давньоримські часи такі оціночні поняття, як *ad valorem* (по достоїнству), *bona fides* (добросовісно), *culpa lata* та *culpa levis* (відповідно велика (груба) та легка (невелика) помилка), *debito tempore* (належний час), *quorum numerus sufficit* (те, кількість яких достатня) [1], застосовувалися й тлумачилися давньоримськими юристами. Протягом історії юридичної науки ці питання вивчалися представниками різних галузей правознавства, такими як Є. Астрахан, М. Бару, В. Жеребкін, Т. Кашаніна, А. Мелькін, М. Панов та інші.

У сучасній правовій науці увага до питань, пов'язаних із застосуванням оціночних понять, продовжується і знаходить відображення в працях таких вчених, як М. Лук'яненко, В. Косович, Л. Красицька,

Р. Майданик, Ю. Пацурківський, В. Рибалко, М. Салтевський, О. Чебакова та інші. Їх наукові праці відображають еволюцію у розумінні оціночних понять як правових явищ – від уявлення про них як ситуативний засіб регулювання лише тих відносин, усі аспекти яких неможливо передбачити наперед, до визнання оціночних понять як способу розширення меж диспозитивності у правовому регулюванні.

Постановка завдання. Метою цієї статті є уточнення категорії «оціночне поняття», визначення її основних характеристик, а також дослідження особливостей її застосування в чинному цивільному законодавстві України та практичній діяльності судів.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи функції та інструментарій науки, зокрема правової, важливо визнати, що наукові дослідження надають все ефективніші інструменти для управління суспільством шляхом аналізу та розрахунків. Однією з ключових функцій сучасної науки є допоміжна, або прикладна, спрямована на надання практичної підтримки. Це особливо актуально в галузі цивільного права, де акцент робиться на вивченні діючого законодавства, правозастосовної практики та цивільно-правової доктрини. Головною метою таких досліджень є удосконалення чинних механізмів правового регулювання суспільних відносин.

Відштовхуючись від загальної характеристики правового явища, визначеного як оціночне поняття, слід відзначити відсутність чіткої його дефініції в чинному законодавстві України. Замість цього представники загальної теорії права та

галузевих правових наук висловлювали свої думки стосовно характеристик цього явища. Наприклад, М. Бару виділяв такі особливості оціночного поняття: 1) відсутність конкретизації в законодавстві; 2) уточнення та конкретизація відбувається в процесі правозастосування; 3) надає правозастосовному органу можливість вільного розсуду та вільної оцінки фактів [3, с. 104].

Є. Астрахан вказував на такі особливості оціночного поняття: 1) за його специфікою воно не має повної конкретизації в жодному нормативному акті; 2) його конкретизація відбувається в процесі правозастосування для кожного окремого випадку; 3) воно надає правозастосовному органу можливість проводити самостійну оцінку фактів з обов'язковим дотриманням тих загальних критеріїв і вимог, які визначені в даному оціночному понятті [3, с. 39].

Т. Кашаніна роз'яснювала, що оціночні поняття, визначені в законі або підзаконному акті, не підлягають роз'ясненню чи інтерпретації самими нормативними актами. Законодавець передбачає право виконувати цю функцію суб'єктам, які застосовують правові норми, що містять оціночні поняття. Зазначені терміни, у процесі їх застосування, надають можливість здійснювати піднормативну регламентацію суспільних відносин [3, с. 7].

Є. Жеребкін вказував, що оціночні поняття є ценовизначеними термінами в законах, теоріях чи судовій практиці в галузі правової науки. Одночасно варто звернути увагу на інші позначення цих термінів в правовій літературі.

К. Комісаров, наприклад, називав їх «ситуаційними термінами»

чи «ситуаційними поняттями» [3, с. 75], акцентуючи увагу на тому, що їхнє значення залежить від конкретного казусу – правової ситуації.

В Юридичній енциклопедії визначено «оціночні поняття у праві» як терміни, що не мають достатнього чи жодного визначення теорією права. До цієї категорії належать терміни, такі як «особлива жорстокість» «винятковий цинізм» «злісне ухилення», «злісне хуліганство», «значний матеріальний збиток», «достатньо», «недостатньо» та інші. Ознаки їхнього змісту визначаються безпосередньо суб'єктом [2].

З цього випливає, що ознаками оціночних понять є, з одного боку, їхня відсутність конкретного визначення в законодавстві, а з іншого – конкретизація в процесі правозастосування. Важливо відзначити, що законодавча неоднозначність цих понять не свідчить про дефіцит законодавчої техніки чи наявність прогалин у законодавстві, а визначає саму природу цих термінів, що унеможлиблює їхню чітку конкретизацію в законах. У такому випадку може йтися про закріплення законодавчих правил та критеріїв для їхньої оцінки.

Л. Красицька вказує, що у цивільному праві сучасності слід використовувати визначені та однозначно тлумачені терміни, але при відсутності конкретної норми для врегулювання певної групи суспільних відносин, важливо визначити загальну позицію судової практики, і можливо, не відкидати прецедентне право, переглядаючи загальні положення теорії права, зокрема теорії цивільного права [4, с. 137].

Дійсно, однією з вимог термінології є чітка визначеність і

конкретизованість поняття, що підлягає застосуванню. Наявність багатозначності визнається загальноновизнаним недоліком терміносистеми, як у науці, так і в законодавстві. Варто відзначити, що сама природа оціночних понять ускладнює їхню повну конкретизацію. Зокрема, слід виділити як специфічну особливість оціночних понять їхню здатність відображати абстрактні явища, ознаки яких неможливо вичерпно (або дуже складно) визначити та не завжди доцільно.

Можна стверджувати, що оціночні поняття функціонують як визначені орієнтири поведінки, але їхнє визначення є достатньо широким, тому реалізація цивільно-правових норм, що містять оціночні поняття, неможлива без використання правозастосовного розсуду. Розсуд у таких випадках є об'єктивною необхідністю й обумовлюється самим формулюванням, яке міститься в цивільно-правовій нормі [5, с. 81–82].

Отже, важливо погодитися з вищезазначеною точкою зору Л. Красицької щодо доцільності визначення загальної позиції судової практики в роз'ясненнях вищих судових інстанцій. Більше того, можливим і цілком обґрунтованим є визначення загальних правил для оціночних понять в нормах права.

Прикладом такого узагальненого визначення є поняття дрібного побутового правочину. У частині першій статті 31 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) перераховані основні ознаки, які слід враховувати при оцінці відповідної дії. Також стаття 23 ЦК характеризує поняття моральної шкоди та її розміру. В обох випадках надається нормативний інструмен-

тарій для практичного застосування [6].

Додатково, Велика Палата Верховного Суду застосовує статтю 62 Сімейного кодексу України (далі – СК). У цій статті визначено умови, за яких втручання в право власності одного з подружжя є не лише законним, але й необхідним для забезпечення інтересів іншого, не власника. Суд оцінює законність такого втручання та встановлює правила конкретизації поняття істотності в цивільному праві. Стаття 62 СК передбачає, що втручання в право власності може бути обґрунтованим, якщо дотримано баланс інтересів подружжя та існують два фактори: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) збільшення вартості пов'язане із спільними трудовими чи грошовими затратами подружжя або затратами іншого подружжя, який не є власником. Суд визначає, що наявність істотного збільшення вартості є оціночним поняттям, тому рішення про задоволення чи відмову у задоволенні позову приймається з урахуванням усіх обставин конкретної справи [7].

Істотність має ключове значення, оскільки потрібно враховувати не лише збільшення кінцевої вартості порівняно з первинною оцінкою об'єкта, але й встановлювати відповідність з одиницями тенденцій загального удорожчання конкретного майна, інфляційними процесами, якісними змінами характеристик самого об'єкта та ті обставини, коли первинна оцінка чи сам об'єкт стають малозначущими в кінцевій вартості об'єкта власності чи у остаточному об'єкті. При цьому Велика Палата Верховного Суду вважає, що істотність збільшення вартості

майна повинна бути визначена порівнянням вартості майна до та після поліпшень внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя. Істотність збільшення вартості повинна виявитися такою, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачає свою суттєвість чи стає невагомим порівняно з об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу в результаті спільних трудових чи грошових затрат подружжя чи іншого подружжя, яке не є власником. Враховуванням при цьому є капітальний ремонт чи переобладнання житла, тобто значне перетворення об'єкта нерухомості.

Другий чинник істотності такого збільшення повинен бути пов'язаний із спільними затратами грошових коштів або трудовими витратами. Отже, вирішальне значення має не сам факт збільшення вартості у період шлюбу, але правова природа цього збільшення, методи та способи, якими це відбувається, та зміст процесу збільшення вартості майна. Збільшення вартості майна через коливання валютного курсу, зміну ринкових цін та інші чинники, які не пов'язані із затратами грошей чи трудовими витратами подружжя чи іншої особи, яка не є власником, не повинно враховуватися, оскільки законодавець у статті 62 Сімейного кодексу України не визначає їх як підставу для визнання особистого майна одного з подружжя спільним майном. В даному випадку суд, поперше, встановлює правила визначення такої істотності, надаючи приклади розсуду. По-друге, зосереджуючись на загальній практиці у подіб-

них правовідносинах, дозволяє зробити висновок, що критерії конкретизації оціночних понять застосовуються не лише в сфері позитивного права, а й у сфері правозастосування.

Верховний Суд наголошує на наявності законних рамок для інтерпретації оціночного поняття, вказуючи, що ці межі можуть бути визначені іншим оціночним поняттям. Наприклад, оцінка порушення договору як істотного здійснюється судом відповідно до критеріїв, передбачених відповідною нормою. Інше оціночне поняття «значна міра» позбавлення сторони того, на що вона розраховувала при укладенні договору – використовується для розкриття оціночного поняття «істотності порушення».

Це оціночне поняття значно обмежує сферу розгляду суду. «Істотність порушення» визначається виключно об'єктивними обставинами, які виникли у сторони, що вимагає розірвання договору. У цьому випадку вина (як суб'єктивний чинник) сторони, що вчинила порушення договору, не має значення або впливу на оцінку порушення як істотного, а також на виникнення права вимагати розірвання договору відповідно до положень частини другої статті 651 Цивільного кодексу [7].

Також важливим аспектом у розгляді обмежень конкретизації оціночних понять є думка А. Мелькіна про взаємозв'язок цих понять і принципів права. Учений наголошує, що оціночні юридичні поняття часто взаємодіють з принципами. Коли одне з цих понять включається у формулювання норми, воно частково підкреслює залежність застосування цієї норми від принципів і стра-

тегічних міркувань, що виходять за межі самої норми. Таким чином, правова норма набуває подібності до принципу та отримує риси принципу. Цей підхід, як відзначає Мелькін, надає позитивному праву більшу гнучкість, дозволяючи оціночним поняттям у правовій сфері залишатися невід'ємною частиною системи. Це не тільки підкреслює неминучість виникнення ситуацій невизначеності в праві, але і підтримує позитивний аспект існування оціночних понять у правовому вирі. Крім того, така гнучкість правового регулювання сприяє забезпеченню стабільності законодавства, що є однією з умов його ефективності [8, с. 11–12].

Про позитивний аспект розсуду при використанні оціночних понять цивільного права також висловлюється Ю. Пацурківський. При цьому вчений вказує, що розсуд – це метод застосування цивільно-правової норми, який передбачає вільний вибір суб'єктом поведінки, заснований на його внутрішньому переконанні щодо відповідності з його правосвідомістю, враховуючи принципи права, норми моралі та обставини правозастосовної ситуації. Можливість виявлення розсуду під час застосування оціночних понять цивільного права закріплена безпосередньо в законі, що надає нормативний характер свободі правозастосовного суб'єкта [9, с. 84].

Отже, рамки дії при конкретизації оціночних понять визначаються в позитивному праві, яке спрямоване на запобігання «правовому безладу» та надає правозастосовникам певний рівень свободи у використанні свого розсуду.

Потрібно зауважити, що термін «інтереси держави», який

застосовується в чинному цивільному законодавстві України, відрізняється від «чисто» цивільно-правових термінів за своєю правовою природою, тому межі його конкретизації виявляються більш жорсткими, що часто підкреслює Верховний Суд. Зокрема, у своєму рішенні від 13 жовтня 2020 року Верховний Суд підкреслює, що Конституційний Суд України визначив поняття «інтереси держави», вказавши, що вони закріплені нормами не лише Конституції України, але й інших правових актів. Ці інтереси відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин, маючи за основу загальнодержавні (політичні, економічні, соціальні тощо) завдання, спрямовані на забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону, безпеки тощо. Оскільки інтереси держави – це оціночне поняття, прокурор самостійно визначає, з посиланням на законодавство, порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовуючи необхідність їх захисту у позовній заяві та вказуючи на компетентний орган, уповноважений державою для розв'язання конфлікту (ч. 4 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України). Ураховуючи це, розгляд п. 3 ч. 1 ст. 131-1 Конституції відносно підстав представництва прокурором інтересів держави в судах не може мати широкого тлумачення. Отже, прокурор може виступати у ролі представника інтересів держави в суді лише в обмежених випадках, чітко визначених законом. Розширене розуміння ситуацій (підстав) для представництва прокурором інтересів держави в суді не відповідає принципу

рівноправності, що є однією з основ правосуддя (п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України) [14]. Отже, поняття «інтереси держави» повинно тлумачитися виключно в межах закону, оскільки його широке розуміння може порушити принцип рівноправності сторін судового процесу [10].

Можливість інтерпретації оціночних юридичних понять слід розглядати, перш за все, як прояв установок правосвідомості, а не як свавілля. Тобто важливо підкреслити, що правозастосовник, трактуючи оціночне поняття, діє в межах чинного законодавства, а також в межах культури, мови та ідеології. В інших словах, розсуд правозастосовника обмежується як чинними правовими нормами, так і культурними, мовними та ідеологічними засадами.

Свого часу цивіліст Р. Майда-ник вказував на те, що недоліки незбалансованого публічного правопорядку вирішуються шляхом посилення впливу судової практики та застосування нетрадиційних юридичних конструкцій. Ці конструкції, раніше вважені обмеженими чи неприпустимими, вважалися дієвішими для досягнення справедливості та стабільності у приватних правовідносинах [11, с. 27]. Тоді як посилення впливу судової практики на регулювання правовідносин вважалося наслідком неповноцінності законодавства і розглядалося як негативне явище, що свідчить про надання суб'єктам правовідносин більшої автономії у визначенні своєї поведінки. У той же час, вчений вказував, що для досягнення рівномірності (пропорційності) у праві, протилежності юридичних явищ взаємодіють на основі принципу співрозмірності (пропорційності)

між обмеженнями, цілями і призначенням цивільних прав.

Принцип пропорційності дозволяє встановлювати обмеження, які не порушують суб'єктивне цивільне право, забезпечуючи йому можливість гармонійного узгодження із суспільними інтересами та правами інших осіб. Цей принцип передбачає обдуманий вибір найбільш раціональних заходів для досягнення мети та завжди застосовується в сукупності з принципом справедливості, якому доручено функцію врегулювання нерівностей «переддоговірних можливостей» [11, с. 29].

В сучасному науковому дискурсі висловлюється думка про доцільність посилення засад диспозитивності та розширення меж вільного розсуду суб'єктів, що стосується регулювання відносин у приватно-правовій сфері.

Особливий акцент робиться на двох ключових аспектах, які визначають цей підхід.

Перший – в контексті дії принципу диспозитивності: Цей принцип, притаманний загальним засадам приватного права, таким як автономія волі та вільне волевиявлення, визначає важливість відносин, урегульованих цивільним правом. Ці відносини виявляються настільки різноманітними та багатогранними, що сам закон у багатьох випадках передбачає можливість відхилення від його правил, укладення непоіменованих договорів, вільний вибір способів здійснення права тощо [11, с. 48–49].

Другий – прогалини в правовому регулюванні. Вони зумовлені різноманітністю суспільних відносин, що належать до сфери регулювання приватного права. Зазначаєть-

ся, що існують ситуації, коли розширювальне тлумачення диспозитивних норм і наявність оціночних понять є доцільними та необхідними для відповіді на потреби сучасності.

У цьому контексті, важливо розглядати можливість збільшення кількості диспозитивних норм, зокрема тих, що дозволяють розширювальне їх тлумачення, а також тих, що включають оціночні поняття. Це виокремлює питання про доцільність та необхідність застосування оціночних понять у законодавстві і правозастосуванні, а також визначає межі та правила їх застосування, які відповідають вимогам сучасності.

Термінологічний підхід до означення понять в сфері оцінки у наукових працях вітчизняних дослідників розмаїтий і не однозначний. Деякі вчені, такі як О. Капліна та С. Черноус, віддають перевагу вживанню словосполучення «оцінні поняття», в той час як інші, наприклад, Ю. Грошевий та В. Косович, використовують термін «оціночні поняття», а також «оціночні категорії» [11, с. 278].

Можливим є використання як терміну «оцінне», так і «оціночне» [2, с. 871]. З цього приводу деякі дослідники використовують обидва терміни одночасно [3]. В українськомовній юридичній літературі можна зустріти інші варіанти, такі як «оцінювальне поняття», а також «оцінкове поняття» [3].

Важливо відзначити розходження у поглядах науковців. Наприклад, О. Глухий вважає, що функціонально термін «оціночне поняття» передає більше інформації, ніж «оцінне поняття» у податковому праві. Він вказує на те, що «оціночне» більш повно відображає аксіоло-

гічний вимір правових явищ, зокрема податково-правових, інформацію, яка сприймається та осмислюється суб'єктом права. У той же час, на переконання О. Глухого, термін «оцінний» може сприйматися як усічений варіант слова «оціночний», що може викликати деяку дезорієнтацію при тлумаченні та застосуванні даного поняття [12].

Невизначеність термінології утруднює використання понять у науковій діяльності та практичному застосуванні. Зокрема, варіант «оціночне» є калькою з російського аналога і не відповідає правилам мовотворення української мови, тому доцільніше вживати термін «оцінне».

Питання дефініції є однією з ключових аспектів при вивченні будь-якого правового явища, включаючи оцінні поняття. У цьому контексті слід зауважити, що науковці пропонували різноманітні дефініції, приділяючи увагу різним особливим ознакам цих понять.

На ранніх етапах досліджень визначення оцінних понять були обмеженими та відображали лише найбільш суттєві риси цих явищ. Проте подальше дослідження в цьому напрямку виявило інші характерні ознаки цих понять, що спричинило розширення та докладнішу формулювання дефініцій.

Варто відзначити, що деякі науковці, у прагненні обґрунтувати дефініцію оцінних понять, пропонували перерахування всіх виокремлених ознак, отриманих у ході наукового пошуку.

Так, О. Глухий визначає «оціночні поняття в податковому праві України» як норми податкового права, що позначають абстрактне

податково-правове явище чи предмет. Ці поняття мають змішану, а не виключно юридичну природу, створюються у випадках, коли неможливо використати формалізоване правило і конкретизуються правозастосовником в межах, визначених суб'єктом нормотворчості в праві. Це здійснюється на підставі імперативного методу правового регулювання з урахуванням специфіки справи та пристосування цих норм до конкретної життєвої ситуації у сфері оподаткування [12, с. 12-13].

З іншого боку, С. Черноус розглядає оцінні поняття як «абстрактну думку про властивості, якість і цінність явищ, дій, осіб тощо, яка у формі слів загального вжитку використовується в текстах норм трудового права». Ці поняття характеризують будь-який елемент трудових та пов'язаних з ними відносин. Вони, через свої логічні особливості, повно і остаточно не конкретизуються в жодному нормативному акті, і їхнє остаточне конкретизування відбувається в процесі застосування норми права [12, с. 5].

О. Веренкіотова, з свого боку, пропонує визначати оціночні поняття в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні це «оціночні поняття права», тобто уявлення, абстрактна думка та результати пізнання про різні явища і процеси. У вузькому розумінні це «оціночні поняття нормативно-правових актів», які використовуються нормотворцем для вираження соціальної значимості у праві. При цьому оцінка конкретного випадку залишається на розсуд правозастосовувачів [13, с. 156].

Звернімо увагу на те, що погляди на властивості оціночних понять у юридичній літературі різняться.

Можна виділити характеристичні риси оцінного поняття, вказуючи, що оцінні поняття в праві відрізняються трьома основними ознаками: 1) не конкретизовані законодавцем або іншим компетентним органом; 2) уточнюються та конкретизуються в процесі правозастосування; 3) надають правозастосовному органу можливість використовувати свій розсуд. На нашу думку, ці ознаки є суттєвими, але не відображають у повному обсязі зазначене явище, оскільки не враховують суб'єктивні фактори.

У **висновках** важливо відзначити, що незважаючи на значну кількість наукових праць у правовій науці, які розглядають ознаки та функції оціночних понять, визначають умови їх застосування та дають характеристику конкретних прикладів, наразі відсутня їх системна наукова розробка, особливо в галузі цивілістики. Є необхідність вивчити оціночні поняття як засіб реалізації принципів диспозитивності, щоб надати учасникам цивільних правовідносин більше можливостей для вільного розсуду та правової реалізації. Межі оцінювання різними суб'єктами, правила тлумачення оціночних понять у приватному праві, особливо в цивільному праві, залишаються недостатньо дослідженими.

Оціночні поняття представляють собою терміни, зміст яких залишається не конкретизованим у зако-

нодавстві через їхню особливість; проте їхня конкретизація відбувається під час правозастосування з урахуванням конкретних життєвих обставин, на врегулювання яких спрямовані відповідні норми, що містять оціночні поняття. У термінології виокремлення термінів, що містять невизначеності та багатозначність, є показником недосконалості будь-якої терміносистеми, зокрема законодавчої.

На сучасному етапі розвитку цивільного права та відповідних цивільно-правових відносин акцентується розширення можливостей розсуду сторін в контексті зміцнення принципів диспозитивності. Присутність оціночних понять у законодавстві забезпечує стабільність та гнучкість його регулювання. Межі інтерпретації оціночного поняття в процесі правозастосування можуть бути визначені законом, включаючи прямі вказівки та основні засади цивільного законодавства, формуватися практикою правозастосування (включаючи договірну та судову практику) та відображатися в суспільній та індивідуальній правосвідомості правозастосовників.

З огляду на викладене, актуальним стає подальше дослідження взаємозв'язку між правовими явищами, такими як принципи права та загальні засади законодавства, прогалини в правовому регулюванні та оціночні поняття.

Список використаних джерел

1. Терміни римського права. Римське приватне право: підручник. Авеню: база даних. URL: http://av-ue.ru/rimsk_lav.php?d=rl_jur_terminals.htm.
2. Салтевський М. В., Жеребкін В. Є. Оціночні поняття у праві. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енциклопедія, 2002. Т. 4: Н–П. С. 400.

3. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ. посібник / за заг. ред. Р. А. Майданика. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: Юстініан, 2010. 1008 с.
4. Красицька Л. В. Про деякі оціночні поняття у цивільному праві. Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС. 2003. Вип. 2. С. 132–138.
5. Пацурківський Ю. П. Розсуд як спосіб застосування оціночних понять у цивільному праві. Науковий вісник Чернівецького університету. 2012. Випуск 628. Правознавство. С. 80–86.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Відом. Верхов. Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 912/1580/18 від 13 жовтня 2020 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/92317476> (дата звернення: 24.10.2020).
8. Мелькин А. А. Оценочные юридические понятия как форма актуализации правовых принципов. История государства и права. 2007. № 2. С. 11–13.
9. Пацурківський Ю. П. Розсуд як спосіб застосування оціночних понять у цивільному праві. Науковий вісник Чернівецького університету. 2012. Випуск 628. Правознавство. С. 80–86.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 року. Справа №1–1/99. Законодавство України: база даних Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text> (дата звернення: 24.10.2020).
11. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
12. Глухий О.Г. Оціночні поняття в податковому праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 256 с.
13. Веренкіотова О. В. Оціночні поняття у правових актах: теорія та практика реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 192 с.

S. Koroied, Doctor of Juridical Sciences Full Professor professor of the Department Department of Law and Public Administration Higher Education Institution «King Danylo University»

S. Husariev, Doctor of Law, Professor First Vice-Rector National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Concept, signs and application practice the concept of assessed in civil law

The article is devoted to the consideration of modern trends in the development of evaluative concepts in the legal system of Ukraine, focused on the implementation of positive foreign experience in the legal regulation of social relations. An overview of the established standards, principles and functions, the meaning of individual elements of the mechanism of legal regulation, one of the elements of which is the use of evaluative in legislation terms, which leads to a strengthening of the discretionary role of law enforcement officers, which may include both private entities and state bodies, in particular judicial ones. It is emphasized that starting

from the general characteristics of the legal phenomenon defined as an evaluative concept, it should be noted the absence of a clear term and the absence of a fixed definition in the current legislation of Ukraine. Instead, representatives of the general theory of law and branch legal sciences expressed their opinions regarding the characteristics of this phenomenon. It is summarized that materiality is of key importance, since it is necessary to take into account not only the increase in the final value compared to the initial assessment of the object, but also to establish compliance with the units of trends in the general increase in the price of a specific property, inflationary processes, qualitative changes in the characteristics of the object itself, and those circumstances when the initial assessment or the object itself becomes insignificant in the final value of the object of ownership or in the final object. It is emphasized that despite a significant number of scientific works in legal science, which consider the features and functions of evaluative concepts, determine the conditions of their application and give the characteristics of specific examples, there is currently no systematic scientific development of them, especially in the field of civil studies. There is a need to study evaluative concepts as a means of implementing the principles of discretion in order to provide participants in civil legal relations with more opportunities for free discretion and legal implementation. The theory of subjects of assessment activity, the limits of assessment by different subjects, the rules of interpretation of assessment concepts in private law, especially in civil law, remain insufficiently researched. Evaluative concepts are terms whose meaning remains unspecified in legislation due to their particularity; however, their concretization takes place during law enforcement, taking into account specific life circumstances, the regulation of which is aimed at the corresponding norms containing evaluative concepts. In terminology, the selection of terms containing uncertainties and ambiguity is an indicator of the imperfection of any terminological system, in particular the legislative one. At the current stage of the development of civil law and relevant civil-law relations, the emphasis is on expanding the discretion of the parties in the context of strengthening the principles of discretion.

Keywords: *evaluative concepts in civil law, signs of evaluative concepts, the practice of applying evaluative concepts in the civil legislation of Ukraine, interpretation of legal norms, judicial discretion, civil legal relations.*